

ขึ้นเที่ยงคืน 25 มิถุนายน 2554

งานที่ผ่านมา 10 ปี ของเทศกาลละครกรุงเทพ

2544 ธีรเดช นายชวยตลอดศก ตัดจากเหลียวหลังแลหน้าตุลตุลา (25 ปี 6 ตุลาคม) ลานลำพูริมน้ำ
เชื่อมโยงกับสถานที่ที่เป็นสถานที่ต่อสู้เช่นกัน

2545 ลิเกเปลี่ยนฟ้าแปรดิน (อ.ปรีดี พนมยงค์) เล่นที่บ้านมะลิวัลย์ เป็นวังของเจ้านายที่ในอดีตเป็นท่า
การของเสรีไทย แอบใช้เป็นที่พักลับจริงๆ อยากให้ทำเนียบทำข้าง ซึ่งเป็นสถานที่เกิดเหตุทางการเมือง
หลายครั้ง แต่อาจจะยากจึงย้ายมาสถานที่ใกล้เคียงแทน เป็นช่วงขึ้นของลิเกรุ่นใหม่ เป็นชนชั้นกลางมาทำ
ลิเก เป็นลิเกซ้อมแต่ส่วนหนึ่งก็เพื่อไว้ค้นด้วย

2546 ลิเกผู้ชนะสิบทิศ ตอนเมืองแปร (พักตร์) สะท้อนสภาพการเมืองในยุคที่นักการเมืองไหลไปอยู่
พรรคการเมืองใหญ่ ประสบความสำเร็จสูงสุด

2547 ได้รางวัลศิลปาธร set up เทศกาลได้แล้ว ละครเรื่องตักทายอดรัก ตามต้นฉบับ ฟันฟูบทะเลกับครุ
สุจิตต์ คุริยประณีต ตัวตลกที่แสดงเป็นตลกโบราณตอนต้นรัตนโกสินทร์ เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์
ศิลปวัฒนธรรม

2548 ลิเกพระทอง นางนาค เป็นลิเกตามชนบท พูดถึงการสร้างเมืองกัมพูชา เชื่อมกับศิลปินลาวและเขมร
ความเชื่อเรื่องนาคของชาวเขมร เชิญลิเกและศิลปินดังมาแสดงมากมาย สลับตัวละครมาก และ ลิเกศรัทธา
มหาชน ลิเกมัลลิมิเดียตามสคริปต์ เป็นสองภาษา ใช้โปรแกรมแชท msn ฉายจอโปรเจกเตอร์ แสดงใน
ต่างประเทศด้วย ว่าด้วยการต่อสู้มานะพยายามของพระมหาชนกกับผู้ประสพภัยชีนามีลือไปด้วยกัน โดยมี
อาบังเป็นตัวเชื่อมร้อย เป็นบันไดขั้นแรกที่พัฒนาลิเกต่อไป

2549 มหาชนกเนเวอร์เซย์คาย 2 เป็นเวอร์ชันต่อจากมหาชนก 1 ทวีร์ต่างประเทศ แสดงเป็นภาษาอังกฤษ
แต่คำบรรยายจะเป็นภาษาของประเทศที่ไปแสดง เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น ฮองกง เป็นตัวอย่างที่บอกว่าประสบ
ความสำเร็จในประเทศอื่นแต่ไม่ใช่ในประเทศไทย

2550 ลิเกลิขิตนาคา คัดแปลง มาจากนาคะวงศ์ที่แสดงเชื่อมต่อกับศิลปินลาวและเขมร

2551 ละครเรื่องบันทิกอิสรา ว่าด้วยการต่อสู้ของศรีบูรพา จับช่วงที่ท่านมีชีวิตอยู่มาขยาย

2552 ลิเกยักษ์ตัวแดง เป็นลิเกที่พัฒนาจนสูงอม บทละครของอิเดกิ โนดะ แปลเป็นแบบลิเก เป็นลิเกที่
ซ้อมทั้งการแสดงและดนตรี เปลี่ยนสถานที่มาเป็นมลายู ดนตรีสำเนียงชวามลายู

2553 รถไฟฟ้ามาหาอะไร เป็นความตั้งใจเกินไป ดูแล้วอาจจะไม่สนุก นำตัวละครของมะขามป้อมคือนาง
เฮง (ตุลตุลา) คมเคียว (เมืองห่อหมก) สองเรื่องนี้มีเส้นเรื่องซ้อนทับกันอยู่ ให้มาเจอกันในรถไฟฟ้าโดย
มีเส้นชนชั้นกลางที่โดนพิษภัยจากมือบ เป็นผลกระทบจากการเมือง ยังรู้สึกว่าการทำไม่สุดและย่อไม่ได้เต็มที่
ควรแสดง 2 ชั่วโมง แต่ยัดให้เหลือเพียงชั่วโมงเดียว

ตลอดเวลาที่ผ่านมา เรานึกถึงมะขามป้อม ก็จะนึกถึงประดิษฐ ประสาททอง แล้วการที่ประดิษฐ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของมะขามป้อมแล้ว งานของประดิษฐจะเปลี่ยนอย่างไร มะขามป้อมเปลี่ยนอย่างไร และเทศกาลด้วย

อย่ายี่ดิด เราไม่ใช่โลโก้ ต้องพบว่าวันหนึ่งบางทีอิสรภาพก็จำเป็น บ้านมะขามป้อมเป็นบ้านที่อบอุ่นปลอดภัย แต่อาจจะทำให้เราไม่สามารถเกรหรือทำสิ่งที่เราฝันได้ เราก็ขอออกจากบ้านหลังนั้น แต่ก็ยังเป็นบ้านที่สวยงามอยู่ เด็กเกรสร้างบ้านโย้ๆ เย้ๆ อาจไม่สวยงามแต่ก็ได้สร้าง ในสิ่งที่เป็งานชิ้นงาน ส่วนหนึ่งเพราะมะขามป้อมทำตามโจทย์ที่กำหนด เป็นตัวอย่างว่าเราฝันจะทำแบบนี้ แต่องค์กรสั่งเนื้อหาแบบนี้ก็ต้องทำตาม

มีงานชิ้นไหนบ้างที่มาจากความเป็นประดิษฐ์ล้วน และมะขามป้อม ความเป็นประดิษฐ์กับมะขามป้อมมีอะไรร่วมกันและมีอะไรที่แตกต่างกัน เกรหมายถึงอะไร

มะขามป้อมใหญ่ขึ้นมีโครงสร้างสลับซับซ้อน ก็บั่นทอนพลังงานเรา (บริหารจัดการ) การกำหนดบทบาท เลขานุการมูลนิธิ ที่ทำอะไรได้แค่ไหน ไม่ทำอะไรได้แค่ไหน เราอยู่ภายใต้มะขามป้อม จะทำอะไรทุเรศทุรังก็ไม่ได้ มะขามป้อมเอาตัวผมเป็นตัวตั้ง ผมจะย่องานของมะขามป้อมที่ผ่านมา ประสพการณ์มาเป็นละครในแต่ละช่วง ฝ้าคูฝ้าเก็บแล้วย่อยเป็นเนื้อหาที่เล่าให้คนดูฟัง แยกไม่ได้หรอกครับ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกัน อย่างโจทย์หลักองค์กรนี้คืออารมณ์เรื่องที่ชัดเจน ถ้ามีอิสระทำได้เองก็จะทำให้โฟกัสกว่านี้ จะทำให้ไลน์มหาชนกับเมขลาเด่นกว่าบทคนเก็บศพที่มาช่วยเก็บศพ คุณเป็นคนคิดแต่เรื่องดำเนินไปก็มีด้านมืดเหมือนกัน ก็บอกว่าเขาเป็นผู้ประสพภัยเหมือนกัน โจทย์ขององค์กรคือทัวร์ต่างประเทศที่ต้องการซื้องาน จึงต้องใส่เนื้อหาต่างๆ อย่างชายแดนใต้ สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี เข้าไปด้วย ต้องเอาเรื่องที่มะขามป้อมทำใส่เข้าไปด้วย ต้องทำเพราะเป็นงานขององค์กร ก็ทำตามความต้องการเรา แต่โจทย์องค์กรบังคับ

มีความคิดเห็นอย่างไรกับละครตอบโจทย์มูลนิธิ NGO

แสดงว่าละครมีความต้องการบางอย่างของสังคมอยู่ เป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชน เป็นข้อดีคือเราต้องดีใจที่ให้ยากขึ้น เป็นความต้องการหลายคนย่อยเข้าสู่งานชิ้นเดียว ทำให้ผมโตขึ้นมาในบรรยากาศนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่าตามโจทย์ทั้งหมด บางทีก็ไม่ออกสู่สาธารณะ บางทีก็เล่นในค่ายอพยพ สถานที่เฉพาะงานต่างๆ ที่อยู่ในยุคแรกๆ ที่ทำละครมาก่อนเทศกาล เป็นยุคที่งานไม่สู่สาธารณะ เป็นละครกลุ่มเฉพาะกิจ เช่นต้องการจะบอกว่ามาเลือกตั้งกันเถอะ ต้องทำให้คนลุกไปเลือกตั้ง แต่เราไม่พูดว่า เลือกไปก็เท่านั้น อะไรที่ขัดแย้งต่อ theme ก็ไม่ได้ เช่น เจ้าลอหล่อล้ำ เป็นการต่อสู้ที่ผมภูมิใจ คือขอเล่าหนึ่งปปส ต้องการให้เราเร่งรณรงค์สารระเหย เราก็เล่นในสลัม 20 ที่ๆ มีเด็กมีปัญหา เป็นที่ปราบเซียน ให้เอาพระลอเป็นงานคลาสสิกมาเล่นเรื่องยาเสพติด จับพระลอเป็นเจ้าลอ ทุกคนจะเป็นเจ้าลอ สามารถคิดยาได้หมด นักดนตรีเล่นดนตรีพื้นเมืองล้านนา จันทลักษณ์ล้านนา (จ้อย) นักแสดงร้องด้วยรำด้วย ปปส ก็มาดูซ้อม บอกว่าชื่นชมมาก แต่ว่าในสลัมนะละ คุณเพี้ยนหรือเปล่า เพราะเล่นในสลัมที่มีความวุ่นวาย ในบริบทแบบนั้น เลยตอบว่าผมเชื่อว่าศิลปะมีพลัง ไปแสดงแล้วคนดูพฤติกรรมแรกๆ ก็แซว ก็เปลี่ยนเป็นมิตร มา

ช่วยขนของ เราเป็นลูกหลานเขา ให้เชื่อและเล่นอยู่กับมัน แล้วคนจะอยู่กับเราเอง เป็นตัวอย่างที่ชัดมากในการซื้อสัตย์ในสิ่งที่ทำ ทำให้เต็มที่ แล้วคนก็จะเห็นพลังของเราเอง

แม้ว่าจะเกรงแต่ก็เคารพขนบของไทยอยู่ ผิดกฎบ้างเพื่อที่จะสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ กลับไปที่สิบปีของเทศกาลละครเรื่องไหนที่พี่ตัวมองว่ามีอิสรภาพในการสร้างสรรค์และเป็นประติมากรรมที่สุด

ทุกเรื่อง เพราะบ้านมะขามป้อมก็ฟังผม เอาผมเป็นตัวตั้งนั่นแหละ เป็นตัวจุดศรียาว จะเป็นบางเรื่องที่ต้องการให้โจทย์มา จะเป็นแค่บางเรื่องเท่านั้นที่ขอเพิ่มอันนี้ขอเพิ่มอันนั้น มะขามป้อมไม่กดดันในการที่จะสร้างสื่อสาธารณะ บทละครส่วนใหญ่ก็มาจากการค้นของกลุ่ม การมีส่วนร่วมของผู้แสดง หลากๆ เรื่องมาจากนักแสดง ผมเป็นคนทำบทบาทโดยไม่มีอะไรในหัวเลย อย่างมาลัยมงคล คิดแต่ว่ามีสวดคฤหัสถ์มาใช้ในเรื่องเพศ ก็ช่วยกันค้นกับนักแสดงไป แล้วก็พบว่าอย่าทำอีก ต้องมีโครงแล้วมีเป้าหมายแก่นเรื่องชัดเจน ตั้งโจทย์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ซะ เพื่อเอาไปใส่ในช่องที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่ดันไปเรื่อยๆ

ในอนาคตพอมะขามป้อมไม่มีประติมากรรมแล้ว งานมะขามป้อมจะเปลี่ยนไปหรือเปล่า

ไม่ทราบจริงๆ ขึ้นกับผู้บริหาร อยู่กับปัจจุบัน ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและยอมรับ ถ้าของผมเองผมก็กลัวพูดว่าผมคงไปไหนไม่ไกล วิธีคิดงานก็เป็นวิธีคิดเดิม วิธีคิดงานแบบนี้เป็นวิธีที่ผมถนัด

วิธีคิดงานคืออย่างไรครับ

มีวัตถุดิบที่เป็นของดั้งเดิม ผมมีลักษณะไทยเยอะ โขน ละครนอก ละครใน เป็นส่วนราชสำนัก ส่วนพื้นบ้านก็เป็นเล็ก เพลงพื้นบ้านที่ผมมีพื้นแน่น ต่อมาก็อ่าน อ่านวรรณกรรมไทยเยอะ อ่านภาษาอื่นไม่ค่อยเก่ง เรามีวัตถุดิบนี้ และสิ่งที่หล่อหลอมคือสิ่งที่เราเติบโต (ลูกชาวนา) งานผมทุกชิ้นหนีไม่พ้นวัตถุดิบ คือภูมิปัญญา รูปแบบเนื้อหาเดิมของบรรพบุรุษ และอันที่สองคือแนวคิดทางสังคม การมองโลกชีวิต ในฐานะที่คนๆ หนึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม งานของผมไม่มีชิ้นไหนที่เล่าในฐานะปัจเจก ล้วนแต่สะท้อนสังคม เว้นแต่เรื่องที่ผมจะทำล้มเหลว คนตีความเป็นเรื่องของคนๆ หนึ่ง ผมล้มเหลว

ที่เป็นก็คือเรื่องรถไฟฟ้ามะขามป้อม ไม่ว่าจะเป็นตัวละครใด สามคนนี้เป็นสัญลักษณ์ ไม่ใช่มนุษย์จริง เป็นสัญลักษณ์ของประชาชนที่ถูกกระทำโดยรัฐจนไม่มีฝัน ไม่รู้จะเดินทางไปไหน บางคนยึดอดีต บางคนฝันถึงอนาคต แต่ไม่มีใครรู้ว่าปัจจุบันเราอยู่ตรงไหนและจะไปได้อย่างไร ละครเรื่องนี้สัญลักษณ์เล็กและเยอะเกินจนคนดูไปไม่ทัน นี่เป็นตัวอย่างความล้มเหลว ของเยอะแต่เวลาน้อย อยากให้คนดูดูอย่างอื่นบ้างไม่ใช่เสียเวลากับเราเรื่องเดียว

เรื่องไทยๆ นี่ศึกษามาถึงขั้นไหน อย่างลิเกนี่ต้องถึงขั้นไหนจึงจะกำกับและเล่นลิเกได้

เอาแค่เรื่องเล่นลิเกนะ ตั้งแต่จำความได้พ่อก็ชอบไปดูลิเก ชอบเข้าไปมีส่วนร่วม โตขึ้นมาก็ไปหัดให้เพื่อนมาเป็นนักแสดง จับแสดง แถวบ้านตลาดมาเปิดก็มีลิเกมาปิดวิกประจำ เราก็ไปปิ่นหัวดู ลิเกคณะวินัย ฟังอำนาจ

นอกจากนั้นก็ในโทรทัศน์ก็มีละครบุญเลิศ มีอิทธิพลต่อผม ตอนเด็กๆ ก็ข้ามเรือไปเทเวศร์ ข้ามไปคูลิก หอมหวลที่ตลาดทุเรียน ผมยังทันยุคหอมหวลท้ายๆ ก็มีอิทธิพลมาเรื่อยๆ พอเราเรียนมหาวิทยาลัยก็ไม่ใช่ใจ สิ่งที่เราไปเรียนละครตะวันตก เล่นละครการเมืองเล่นไม่มั่ สารพัด บัลเลต์ แล้วก็ไม่รู้ จนกระทั่งประมาณ ปี 2538 จริงๆ ก็ 2535 มีสมัชชาคนจน เรานั่งรถแท็กซี่ผ่าน แท็กซี่บ่นว่าพวกนี้มาทำอะไรกะกะ เราก็ อ้าวพี่ เขาเรียกร้องประชาธิปไตยเรื่องที่ทำกิน แท็กซี่ก็ขับรถเฉพาะช่วงทำงานไม่ได้ ก็ไม่อยากจะนั่ง รักษาก็บอกว่า ผมว่าพวกนี้เขาก็ไม่อยากจะนั่ง แต่คงมีอะไรสักอย่างที่มาั่งอยู่ตรงนี้ น่าจะลองไปฟังจากเขา แท็กซี่ก็มองหน้าผม ผมก็เลยขอตัวลง แต่ไม่จบแค่นั้น วันนั้นผมมีเวลาว่างก็ไปสมัชชาคนจน ก็เริ่มไปคุยฟังเขา รับรู้ว่าเขาเป็นยังไง ผมก็อยากจะเอนเตอร์เทนคนดู เล่นลำตัดอีแซวร้องกับลุงๆ ป้าๆ สนุก วันหนึ่ง อ.อาพันธ์ นาคคงชวนให้แสดงลิเก แสดงลำตัดเปื้อแล้ว ผมไม่รู้จักอะไรสักอย่างตอนนั้น เรามาไกลแล้ว แสดงกันสนุกมาก ก็พบว่าเสียลิเกมันมหัศจรรย์ เป็นเหตุให้ผมตามคูลิก หลังจากนั้นไปคูลิกที่สุพรรณ สิงห์บุรี ไปไกลมาก ขับรถไปไกลก่อนที่จะรู้ว่าฝั่งธนก็มี ศึกษาจริงจึงไปตามดู ไปนั่งหลังโรง ดูเขาแต่งตัวให้เรื่องกำกับ ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่เคยมีครูมาสอน แต่มาเจออาวันย์ ฟิ้งอำนาจ ผมก็ไปเจอตัวจริงเสียงจริง ก็เลยไปขอฝากตัวกับแก แกรู้ว่าร้องเป็นแต่แก้ไข วันดีคืนดีใช้แต่งหน้าออกเล่นเลยสักฉากหนึ่ง เล่าเรื่อง เช่นเป็นเจ้าแล้วนางจะมาปล้ำ เล่นลิเกแล้วรู้ว่าลิเกจริงเล่นกันยังไง เป็นลิเกคนเดียวที่เล่นอยู่แล้วคนมาตบรางวัล คนอื่นไม่ได้ตอนนั้น คนอื่นมาได้เอาตอนจบแล้ว

จากลิเกที่เป็นชนบจากอาวันย์ พี่ตัวพัฒนายังไงมาเป็นลิเกอภิวัดน์ เห็นข้อดีข้อเสียข้อจำกัดของลิเกอย่างไร ลิเกไม่สามารถสื่อสารกับชนชั้นกลางอย่างไร ผมว่าลิเกอภิวัดน์นี่คือประดิษฐ์อย่างหนึ่ง

เราเป็นละครเวทีที่ยึดละครเวทีไว้ ลิเกเล่นหลายคืนจบ ละครเวทีชั่ว โมงเดียวจบ เอาละครเวทีเป็นแกนหลัก มีโจทย์ อันที่สองคือมีริมชดเจน เอาโครงสร้างบทละครเวทีเป็นตัวตั้งแล้วองค์ประกอบลิเกเข้ามาใส่ ก็เป็นแบบมิวสิคัล มีกลอน โต้ตอบ เหมือนมิวสิคัล เป็นมิวสิคัลที่ดันได้ คือมีโครงกระดูกว่าวิธีแสดงเป็นแบบนี้ นักแสดงมีอิสระในการคิดเนื้อเอง มีตัวละครที่มีเป้าหมาย มีชีวิต เอาโครงละครเวทีเป็นตัวหลัก นี่คือวิธีของผม ออกมาเป็นฉากสั้นๆ ให้นักแสดงดัน เอาแบบชนบทลิเกคือเล่าเรื่องลิเกให้ฟัง แล้วดันไปเรื่อยๆ เปลี่ยนโจทย์ไปเรื่อยๆ ร้องเพลงบ้างอะไรก็ได้ เอาเพลงลูกทุ่งฝรั่งสดริงได้ เปลี่ยนเนื้อไม่ก็คำก็ได้ ให้นักแสดงรู้จักปรับเพลงที่มีในโลกนี้มาใช้ นักแสดงก็จะได้ร้องเพลงที่ถนัด ผมจะเอาเนื้อที่นักแสดงแต่งไว้ สะเปะสะปะมาทำให้สละสลวย ที่คือขึ้นตอนคร่าวๆ เมื่อออกมาเป็นบทแล้ว นักแสดงก็ต้องบท แต่เป็นทำนองที่คุ้นเคย ผมก็อาจจะเปลี่ยนทำนองที่ไม่เข้ากับฉากนี้ ฉากนี้เป็นรานีเกลิง ฉากนี้เป็นแห่ ก็ทำตามโจทย์แต่ต้องกำหนดโครงสร้างให้ชัด พอมาซ้อมแล้วก็มีดัน บางฉากจะไม่มีสคริปต์ มีคร่าวๆ ไปดันในแต่ละรอบเองไม่เหมือนกัน

มีอีกอันที่ผมสังเกตในลิเกที่ตัวคือพี่ตัวจะเล่าเรื่องที่คนดูไม่รู้ไม่เคยเห็น เพราะลิเกเรื่องค่อนข้างซ้ำ พี่ตัวจะมีเรื่องใหม่ๆ เช่นประวัติอาจารย์ปรีดี ไม่นึกว่าจะมาทำลิเก หรือแม้แต่ยักษ์ตัวแดงเอง ผมคิดว่าน่าสนใจมาก

สำหรับคนไทยแล้วคุ้นกับชนบทแต่ไม่คุ้นเรื่อง ญี่ปุ่นคุ้นเรื่องแต่ไม่คุ้นชนบท เหมือนเป็นงานแลกเปลี่ยนที่ตอบ โจทย์ลงตัว ทีนี้เรื่องต่อไปที่อยากจะทำคือ อนาคตของประติมากรรม เรื่องอะไรที่อยากจะทำ

ขอนิดนึงเรื่องยักษ์ตัวแดง คนที่ติดรูปเดิมจะไม่สนุก แต่ไปเล่นสิงคโปร์เขาไม่รู้จักทั้งเรื่องรูปมาก่อน ก็จะ สนุกมาก ฟีดแบคดีมาก เขาได้ตอบในสารของเราได้ ถ้าไปยึดติดกับฟอร์มเดิมก็เป็นข้อจำกัด

บางคนรับไม่ได้ที่ตัวละครที่รู้จักของเขาเปลี่ยนแบบไป คนที่คิดแบบนี้ไม่ผิด เพราะคนเรามีสิ่งที่ยึดหรือคุ้น ชินแล้วมีความสุข ก็แล้วแต่ท่าน เรื่องที่อยากทำก็อยากเป็นวรรณกรรมของอุษาคเนย์ ตอนนี้งานกำลังทำอยู่ ผลัด ไร่สักปีสองปี เรื่องของพม่า เวียดนาม มาเลเซีย อยากเอาเรื่องของเขามาทำเป็นลิเก

นอกจากความสนใจและความสามารถในการที่จะปรับขนบของการแสดงลิเกเรื่องราวกับรูปแบบให้ทันสมัย กระชับ อย่างที่ดูลิเกก็ไปเรื่อยๆ ไปซื้อของกินได้ แต่ลิเกมะขามป้อมต้องตั้งใจดู อีกอย่างที่ผมเห็นว่าเป็นจุด ร่วมของงานคือ ละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง ก็คือความทรงจำส่วนตัวและการที่มีชีวิตในช่วงที่มีการ เรียกโครงการการเมือง ทีนี้ในส่วนของอนาคต ยังอยากที่จะทำงานมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองต่อไปอีกหรือ เปล่า

ผมสนใจประชาธิปไตย การเมืองเป็นแค่ส่วนหนึ่ง การเมืองก็ไม่น่าสนใจการเมือง แต่เราใส่ใจเรื่องการเคารพ ซึ่งกันและกัน คนแต่ละส่วนของสังคมควรจะได้แบ่งกัน มีเสียงในการคัดค้านเรียกร้อง ได้แต่ไม่อยากไปตี กรอบ ล้างไม่ออกจากนิสัยแบบนี้ ก็ยังคงมีต่อไป

ความสนใจในประชาธิปไตย ยังมีอยู่ในประติมากรรมในงานในอนาคตหรือไม่

มี ล้างไม่ออก ขึ้นกับว่าทำเนียนหรือไม่เนียนเท่านั้น ขึ้นกับการตีความในแต่ละชั้นของผู้ชม เป็นความสนุก ของศิลปินกับคนดูที่รู้จักกัน ยังไงก็แฝงเรื่องการเมือง อยากจะทำให้เนียน แต่เพราะยังไม่เก่ง บางเรื่องก็จะไม่ เนียน แพลมๆ จับได้ว่าแะจะขัดเรื่องนี้มาไข่ม้อย

ทีนี้งานที่จะแสดงในเทศกาลครั้งนี้เตรียมเรื่องอะไรไว้

เรื่องเดอะริเทิร์นออฟวันทอง เดี่ยวจะปรับบท ยังไม่ได้คิดชื่อไทย เป็นเรื่องที่กำกับจิตรมสันเมื่อเดือนก่อน เป็นละครในนามของประติมากรรมแล้ว

งานนี้มีลักษณะอย่างไร

หยิบเอาวรรณกรรมเก่ามาตีความรับใช้สังคมที่ดำรงอยู่ เป็นกราฟิกแรกที่จิตรมสัน คือตอนวันทองห้าม ทัพ แปลงเป็นสาวงามมาหาคู่ลูกชายที่กำลังจะไปรบ ไม่รู้ว่าจะไปรบกับพ่อตัวเอง พระไวยก็มาจีบ หยิบมา แค้นนี้อามาขยายที่มาที่ไปของนางวันทอง แต่เรื่องไม่จบแค่นี้ เมื่อจะจากกันทำไมวันทองถึงเป็นร่างของเปรต คาใจว่าทำไมแม่ต้องเป็นเปรต อะไรทำให้นางเป็นเปรต 20 ปีผ่านไปพระไวยกลับมา มีผลดีต่อบทเพราะทำ ให้ตัวละครมีความลุ่มลึก จริงๆ เป็นการกลับมาของพระไวยแต่ขยายไม่ออก ต้องเป็นวันทอง

ที่น่าสนใจคือมีงานวิจัยที่ทำมาแล้วแล้วพี่ตัวได้มีโอกาสอ่าน เป็นแรงบันดาลใจ

ตอนนี้ก็ยังโชว์ที่จิม ทอมสัน มินิทรศการและเสวนาด้วย ก็เรื่องนี้ขายนะครับ เป็นเรื่องในดวงใจอยู่แล้ว ก็ขายขึ้นไปอีก ไม่อยากจะขายเยอะ แต่ตั้งใจทำมาก เอาเสภาหลายๆ ส่วนของขุนช้างขุนแผน เป็นนิทานที่เล่ากันมานานหลายล้านวน ขึ้นกับว่าจะเล่าส่วนไหน นางวันทองก็จะถูกมองหลายๆ แบบ มีวิธีการตัดสินใจที่แตกต่างไป นี่คือขนบการเล่าที่น่าสนใจ ขบนี้ดังลงตอนที่กรมพระยาดำรงฯ ชำระเสภา ทุกคนก็ไปจับที่นั่น ผมคิดว่าเสภาไม่น่าจะจบลงแค่นี้ ก็หยิบมาทำ แล้วเขียนเติมไปราวๆ 30-40% มีเพลงที่ใช้ร้องส่งในการขับเสภา คัดเพลงที่เหมาะสมในการดำเนินเรื่อง เรียบเรียงเสียงประสานใหม่ คนตรีก็จะช่วยเป็นคนตรีไทยผสมสากล

ผมช้าแหละไม่สำเร็จครับ ขอความช่วยเหลือจากผู้ชม ใครมีคำถามเกี่ยวกับงานของประดิษฐ์ ประสาททอง ช่วง 10 ปีที่ผ่านมา อะไรก็ได้

คำถามจากผู้ชม

(พีณัญฐพัชร) พี่ตัวไม่คิดทำละครตะวันตกใช่ไหมครับ

คิดครับ แต่จะเอาเรื่องมาทำ ไม่ทำในฟอร์มตะวันตก ทำไม่เป็น ไม่ได้เก่งขนาดนั้น

(ครูป้อม) ความเป็นไทยเป็นลักษณะผสมผสานหลายอย่างจากหลายชาติ นึกภาพพี่ตัวทำแมคเบธไม่ออก เหมือนกับที่ผมทำลิเกโรมิโอจูเลียต

เป็นเพราะว่าฟอร์มรูปแบบละครไทยสามารถสื่อสารกับผู้ชมชาวไทยมากกว่าละครตะวันตก

ผมไม่คิดอย่างนั้นครับ ผมไม่ได้เรียนละครจากมหาวิทยาลัย ถ้าเรียนคงเป็นตะวันตกไปเลย ไม่มีพื้นฐานแน่น ในละครตะวันตกเป็นปมด้อย ผมทำละครจากดินที่ผมเหยียบอยู่ ละครที่ผมทำถ้าใครสังเกต ด้านจากทฤษฎีที่ผมเรียน ที่เรียนเรามักจะเริ่มจากบทก่อน ของผมเริ่มจากคนก่อน ให้พูดเรื่องชีวิตเขา ให้ชีวิตเขาเป็นแกนของเรื่อง แล้วมาเป็นการแสดงแล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์ ทำละครด้วยสัญชาตญาณก่อน เวิร์คช็อปให้กับเยาวชนตลอด

ต้องขออนุญาต ในความเป็นจริงแล้วการเขียนบทละครไม่มีทฤษฎีเดียว วิธีของพี่ตัวก็เป็นวิธีหนึ่ง ไม่ใช่เราตามเขาไม่ทัน เขามีหลายแบบแต่เราสอนอยู่แค่นั้น ปัญหาการศึกษาเมืองไทยคือครูสอนตามวิธีที่ผ่านมา แต่ทุกอย่างก็มีแง่บวกแง่ลบนะครับ ผมมองว่าละครไทย หมายถึงละครร่วมสมัยไม่ควรจำกัดแค่หลักสูตร นี่เป็นเหตุที่ผมตระเวนไปตามที่ต่างๆ 2526-2527 สร้างกลุ่มเยาวชน ทำอย่างไรให้เด็กไม่รู้หนังสือ แม่บ้านอายุชาวบ้าน สามารถพูดทุกสิ่งได้ ยกเว้นพูดบทละคร ทำไงให้คนเหล่านี้ได้ทำละครได้ แล้วเล่าเรื่องของเขา เล่า

ฝันของเขาและสิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเขาได้ เอาธรรมชาติดีกว่า ให้เป็นมุขปาฐะ แล้วเข้าสู่การใช้ร่างกายในการสื่อสาร ทุกอย่างไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเลย เขาเล่นละครได้แม้เขาจะไม่รู้หนังสือ เรื่องของเขาเป็นเรื่องในสังคมที่ดำรงอยู่ ยิ่งใหญ่กว่าเรื่องของเขาสอง ให้เขามั่นใจในงานที่เขาทำ ละครก็มีฟังก์ชันในชุมชนของเขานี้คือวิธีที่ผสมต่อสู้อาตมอด ไม่ได้หมายความว่าอื่นๆ ไม่ได้ แต่สำหรับคนรู้หนังสือน้อยก็จะมีวิธีสำหรับพวกเขา ที่นี้มาถึงว่าทำไมผมทำละครไทยๆ ผมเริ่มจากดิน ผมเหยียบดิน แม้แต่เจ้าหน้าที่ไปเรียนยุโรป (ร.5) ก็นำละครมาดัดแปลงเพื่อให้คนไทยดู ให้เข้าใจว่าคนตะวันตกพูดอะไร ละครร้องละครดึกดำบรรพ์ที่เกเรจากละครใน เจ้าหน้าที่ realistic มา มีฉาก แสง ตัวละครร้องเอง ตัดคำบรรยายไปเป็นคำพูดเลย อันนี้ก็เป็นการศึกษาละครแบบไทยจากการอ่าน ให้คนอ่านบทต่างๆ ให้ร้องได้ ละครไทยก็มีการเติบโตแบบไทย เราจะทำตะวันตกให้เป็นสมบัติของไทยได้อย่างไร นี่เป็นเรื่องใหญ่ของผม

คำถามครับ

อ.ปาริชาติ ขอเสริมนิดหนึ่งที่ว่าตัวพูดถึงในการต่อต้าน conventional theatre เราเชิญอาจารย์เกร์ คาร์กิน ผู้กำกับออสถานเซลส์แมนที่มธ. ขึ้นไปทำเวิร์คช็อปที่มธ. นำเอานักแสดงที่สมัยนั้นเป็นนักศึกษาที่สนใจวรรณกรรมและออกพื้นที่เยอะ นักศึกษาเอามาทำกระบวนการที่พูดถึง ไม่มีบท เริ่มต้นด้วยการเอาสิ่งที่มีนักศึกษาอยู่ในพื้นที่นานมาก มาดันสดจนเกิดละครเรื่องชนบทหมายเลข 1 สร้างความตื่นเต้นให้ชาวกรุงเทพฯ มาก มีส่วนในการสืบทอดเส้นสายแบบการทำละครจากดิน คนที่อยู่ในคณะละครตอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการก่อตั้งมะขามป้อม ที่มะขามป้อมเป็นแบบนี้ก็มีที่มาที่ไป

เราจะคุยเรื่องความเชื่อมโยงศิลปินกับเทศกาลละคร ปัจจัยที่เทศกาลละครส่งผลต่องาน เทศกาลส่งผลอะไรต่อศิลปินเอง

สำหรับผมมีผลมากครับ สัญญาว่าจะทุ่มเทให้ 10 ปี ถ้าไม่ตายไปจะทำละครลงเทศกาลทุกปี โจทย์แต่ละปีต้องแตกต่างกันไป การออกแบบโปรดักชั่นแต่ละปีมีผล เอาเทศกาลเป็นตัวตั้ง เช่น ปีแรกเป็นการเปิดตัวครั้งแรกของเทศกาล พื้นที่ทางกายภาพมีความเชื่อมโยงกับศิลปะการแสดงและการเมือง อยากให้คนรุ่นใหม่ผูกพันกับดึกเก่าๆ เหล่านี้เช่นบ้านมะลิวัลย์ บ้านเสรีไทยเล่นเรื่องปรีดี ส่วนลิเก มันต้องดิบ ไม่ต้องวิจิตรมาก ต้องมีความหยาบไม่ใช่หยาบในทางลบ ต้องสดและดิบ ดิบแล้วกระแทกใจ ดิบแล้วไปเล่นในพุทธสมาคม ปีแรกก็ต้องมานั่งทบทวนตัวเอง มีฉากที่เทศาไปไล่ปล้ำพระเอก ไม่ได้ทำอะไรมากก็ขึ้นคร่อมพระเอกแล้วส่ายไปมาเป็นเลขแปดไทยบ้างอารบิกบ้าง กรรมการพุทธสมาคมก็มาบอกว่าชอบลิเกมาก แต่ขอนิดนึงอย่าให้นางเอกขึ้นไปทำแบบนั้น ก็ต้องมาคิด ก็เพิ่มเลขแปดเข้าไปสองสามเลข ก็เล่นไปแล้ว และลิเกก็ต้องโจ่งนางดิบแบบนี้ เป็นความผิดพลาดของเราเอง แต่ลิเกในวัดบางที่ก็ยิ่งกว่านี้ ต้องเข้าใจว่าลิเกเป็นมหรสพชุมชนและคนดูแยกแยะได้ แต่พูดมากไปเขาอาจจะไม่ให้เล่น ปีต่อมาจึงเป็นละครร้องที่ประณีตพอที่จะเล่นกับที่เขาได้ การออกแบบละครร้องก็ต้องเชื่อมโยงกับดุริยประณีต เป็นละครร้องที่ขึ้นเป็นบันทึกอิสรา พยายามออกแบบให้เกี่ยวข้องกับเทศกาลละคร

อะไรคือข้อจำกัดของสถานที่ บริบท บริเวณ ที่ส่งผลต่อการพัฒนางานใน 10 ปีที่ผ่านมา การที่พี่ตั้วสัญญาว่า จะทำละครทุกปี เป็นกระบวนการที่เขว่นการพัฒนาการจัดการที่ภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ

เป็นหลักใหญ่เลยครับ ละครเวทีไทยอยู่ได้เงื่อนไข ถ้าจะไปถนนเส้นนี้ต้องมีเงื่อนไข เป็นทั้งปัญหาอุปสรรค และแรงกระตุ้น บุคลิกที่เฉพาะ ไม่มีตรงไหนเลยที่เป็นโรงละคร เราเล่นในพื้นที่ๆ ไม่ใช่โรงละคร จะบอกว่า ละครเกิดได้ทุกที่ อันที่สองคือศิลปินไม่ใช่คนจากฟ้า เป็นคนเดินดิน สามารถเล่นและสื่อสารกันได้ มาวิ่ง เล่นในสวนก็ดูละครได้ ปีที่สองก็เริ่มมีละครในโรงละครพื้นที่อื่นๆ เพราะศิลปินทำงานไม่สะดวกในสเกลนี้

อะไรคือจุดขายของงานที่ตัวเองที่คนอื่นถือไปไม่ได้

ผมเชื่อว่าทุกคนจะถือไปจากใครไม่รู้ ผมเชื่อว่าทุกคนก็เหมือนพ่อครัวที่มีการปรุงรสเป็นของตัวเอง แต่ละคน ก็มีรสชาติต่างกันเอง คงเป็นเรื่องที่เป็นการผสมผสานศิลปะแบบเก่าทั้งรูปแบบและเนื้อหาสู่ปัจจุบัน โดยมีการตีความเพื่อรับใช้วิถีชีวิตร่วมสมัย

(อ.เจตนา) ความหมกมุ่นของคุณตั้ว ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือเกิดเป็นเป้าหมายในฐานะศิลปิน อย่างแรกก็ต้องเอาพื้นบ้านมาใช้ เรื่องที่สองคือความผูกพันกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย เรื่องที่สองอาจทำได้ง่าย เรื่องแรกคือผมเป็นคนอีกช่วงคนนึง โดยอายุและโลกที่ผมเห็นมาตั้งแต่เด็กกับโลกที่คุณตั้วเล่น ผมดูแล้วโลกของคุณตั้วไม่จืดจาง กลอนมันยังไม่ค่อยสิ้นและสั้นๆ เคี้ยวเปลี่ยนละๆ อยากจะพูดอย่างนี้ว่า ที่ว่าคุณตั้วพยายามจะสร้างชุมชนใหม่ คนดูกับคนเล่นแลกเปลี่ยนเมื่อไหร่ก็ได้ มีความชัดเจนที่ใกล้เคียงกัน มันมีอยู่แล้ว ลิเกเมรุปูนเวลาฉันไม่ออก แม่ค้ามาหานาคที่นั่งอยู่หลังๆ ก็ตะโกนบอกเลข ลิเกก็รู้สึกน้อมรับด้วยความขอบคุณ สังคมแบบนั้นคงไม่เกิดขึ้นอีกแล้ว คนดูห่างไกลจากวิถีการละเล่นแบบนี้ไปนานแล้ว หนังสือเรียนชั้นประถมเขียนเป็นร้อยกรอง แทนที่จะเรียนประสมคำ ร้อยกรองอยู่ในหัวของคน แต่ขณะนี้คนห่างไกลจากร้อยกรองมากแล้ว นี่ควรจะเป็นจุดหมายปลายทางอันเดียวหรือเปล่า ทำไมต้องมาตั้งเข็มเอาความหมกมุ่น ทำไมไม่ตั้งเอาเสรีภาพของตนมากกว่านี้ ผมดูคุณตั้วแล้วก็เห็นว่าซึมซับละครตะวันตกเข้ามามากแล้ว ในที่สุดผมไม่แน่ใจว่าทางคุณตั้วเป็นแบบไหน ผมเป็นห่วงเรื่องความหมกมุ่นสองประการนี้ ไม่รู้ว่าเป็นพันธนาการหรือเปล่า เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยทั้งหลายที่เกรงว่าไม่เป็นตะวันตกจริง จริงๆ เป็นตะวันตก ก้ำมะลอ ตรงนี้ผมอยากฝันจะเห็นว่าให้คุณตั้วเล่นแบบสบายๆ บางครั้งละครของคุณเกร็งมาก อย่างรถไฟฟ้า มาหาอะไร แต่ก็อยากจะขอฟุดไว้ตรงนี้ว่าที่ทำมาแล้วให้กำลังใจอะไรบางอย่างกับคนที่ว่า ส่วนหนึ่งเป็นส่วนที่คนเรียนได้เอง อีกส่วนเป็นส่วนที่เราเรียนรู้ อาจจะต้องเรียนจากองค์ความรู้อะไรบางอย่างเหมือนกัน เราจะไปคิดว่าราชสำนัก ขาวบ้าน ราชสำนักก็คือส่วนหนึ่ง ร.2 เขียนละครนอก ก็เอาที่เคยเห็นมาเขียน ของ ขาวบ้านเข้าอยู่ในวัง ลิเกเมรุปูนเล่นเรื่องอิเหนา แล้วที่ผมจำได้ อิเหนาฉบับนั้นไม่ใช่ฉบับที่อ่านในโรงเรียน ไม่ใช่อิเหนาฉบับหลวง เอาเรื่องมาดัดใหม่ ถ้าผมจำไม่ผิดการดัดของเขาไม่ใช่ดัดแบบขาวบ้าน เขาอยากจะแข่งกับรัชกาลที่ 2 แต่ความประณีตไม่ได้ดีด้อยกว่ากันเลย สังเกตดูให้ดีว่าพวกพ่อเพลงแม่เพลง แม่บัวผันอ่านหนังสือไม่ออก แต่ตั้งใจทบทวนให้เกะกะจะดัดออกมาด้วยภาษาเคลวคล่องและไพเราะมาก ปัญหาเรื่องภาษา

ควรสร้างสำนึกให้มากกว่านี้ สะพานตรงนี้เป็นสะพานที่ข้ามยากเหมือนกัน เป็นภาษาที่ปรุงแล้ว ขอฝากไว้ว่าจะทำยังไงให้คุณเกร็งน้อยลง ละครของคุณเกร็งอยู่ตั้งใจมากเกินไป จะให้เป็นชาวบ้านจริงๆ เอาให้ละครเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตธรรมดา ขอให้คิดให้พบว่าคุณคงทำได้สำเร็จรอบที่ไม่เลิกเล่นละคร คนทำละครด้วยใจรักเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุนยิ่ง

ตอนที่พี่ตัวทำเทศกาลละครกรุงเทพ ละครไม่ได้มีของพี่ตัวอย่างเดียว คนทำละครไม่ได้มีโอกาสดูละครคนอื่น มีโอกาสได้ดูบ้างไหม คิดว่ามีผลกับตัวเองไหม มองตนได้ชัดขึ้นกว่าเดิมอย่างไร

บางปีก็ดูเยอะ อยากดูให้เยอะที่สุด ส่วนใหญ่ก็จะดูเพราะอยากให้ง่ายใจกัน เราเห็นกันนะ เราเห็นก็มีกำลังใจกัน สมมติไม่อยู่กับละครเท่าไร บางวันก็จะทำแค้น แว็บไปมา ปีแรกๆ จะเป็นมากเพราะต้องสร้างขวัญกำลังใจ บางทีละครกำลังสนุกก็ต้องไป ฟังก์ชันเราไม่ใช่แค่ตัวเราเองเป็นเรื่องขวัญกำลังใจ ปีหลังๆ เริ่มมีความสุขกันแล้ว ทุกคนมีที่ทางของตนเอง ไปไม่เคยจะไปตรวจสอบงาน ต้องไปให้กำลังใจชื่นชม ได้กำลังใจเยอะนะ อยากได้ความมั่นคงในจิตใจ เราก็อีกสัปดาห์และสร้างงาน สร้างยากมากเพราะสมองจะไปอยู่กับการจัดการ เป็นห่วงหลายคณะจะช่วยแบ่งเบา โฟกัสเราก็หลุดแล้ว ก็มีผล มีบางช่วงหลายปีก็รู้สึกว่ละครเราเซมบี้ หลายเรื่องดีมาก เทคนิคสุดโต่งมีวิธีการเล่นหวิวหา บางเรื่องดิ้นถอย ดิ้นเพื่อให้สะใจคนเล่นคนดูม๊ว ละครก็อาจจะเป็นแค่ยาแก้ปวด ไม่ได้ช่วยอะไรเพราะระบายไปหมดแล้ว ดูละครพวกนี้ไม่มั่นใจตัวเองว่าเราหลงหรือแก้ไปไหม ไม่เข้าพวก ส่วนใหญ่เรื่องก็เจ้งไปหมด เรื่องเราก็เื่องเอยๆ อยู่เลย คนอื่นไปกันหมดแล้ว แต่คนดูก็ดูเราอยู่ ก็มีกำลังใจมากขึ้น

(อ.เจตนา)

เป็นตัวของเราเองให้สุดทาง แต่ถ้าเราล้าๆ กลัวๆ เราก็จะไม่ไปไหน

(ครูป้อม) คำถามสุดท้าย ก่อตั้งเทศกาลและดูแลครบ 10 ปี พี่ตัวยากจะเห็นอะไรในเทศกาลปีต่อไป

อยากเห็นคณะทำงานที่เป็นฝ่ายจัดการอาชีพขึ้น ไม่ให้นักแสดงทำเอง จะได้มีสติ แต่ถ้าไม่ได้จริงๆ ก็ต้องรู้จักแบ่งปันเวลา ที่ผ่านมามีศิลปินเติบโตมาแบบกระท่อนกระแท่น ไม่สุดสักอย่างทั้งอาชีพติดและการจัดการ ฝันว่าถ้าเป็นไปได้ก็อยากเห็นทีมงานมืออาชีพ แต่ก็ไม่มายนั้ว่าจะต้องติดอันดับเป็นเมนสตรีม ไม่ได้สนใจตรงนั้น ขอให้มันจริง มันมาจากสรรพกำลังและวิญญานของเรา เรายืนยันตัวเราเอง ขอตอบเพิ่มว่าอยากจะยุ่งเกี่ยวให้น้อยลงหน่อยหนึ่ง อยากจะไปทำบทบาทนี้ให้เกิดเทศกาลลักษณะนี้ในภูมิภาคอื่น ยังคงยืนยันให้ท้องถิ่นเป็นพระเอก เป็นสิ่งหนึ่งที่ยากทำ อันที่สองกำลังทำอยู่คือไปยุยงประเทศเพื่อนบ้านให้จัดเทศกาลละครแบบที่ตนเองทำได้ อาจหมุนเวียนกันไปตามประเทศ ไปซ้ำแต่ให้มันทำได้ก็แล้วกัน

